

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2020.gada 12.novembrī

Nr. 1-12/16

Latvijas Republikas Labklājības ministrija
lm@lm.gov.lv

Valsts sociālās aprūpes centrs "Latgale"
latgale@vsacatgale.gov.lv

VSAC "Latgale" filiāle "Litene"
litene@vsacatgale.gov.lv

Ziņojums par cilvēktiesību nodrošināšanu Valsts sociālās aprūpes centra "Latgale" filiālē „Litene”

Viena no tiesībsarga funkcijām ir veicināt privātpersonas cilvēktiesību aizsardzību.¹ Tādēļ par vienu no prioritātēm tiesībsargs arī 2020. gadā izvirzīja personu ar īpašām vajadzībām tiesību aizsardzību ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās.

Pamatojoties uz iepriekš minēto, Tiesībsarga biroja Pilsonisko un politisko tiesību nodaļas vadītāja Ineta Piļāne, Pilsonisko un politisko tiesību nodaļas Prevencijas daļas vadītāja Z.Rūsiņa, Pilsonisko un politisko tiesību nodaļas Prevencijas daļas vecākā juriste S.Garsvāne, Pilsonisko un politisko tiesību nodaļas Prevencijas daļas konsultante sociālajos jautājumos V.Sproģe-Saksone, Tiesībsarga biroja pieaicinātā eksperte - Biedrības "Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi" pārstāve I.Šķestere 2020. gada 9. septembrī bez iepriekšēja brīdinājuma apmeklēja Valsts sociālās aprūpes centra "Latgale" filiāli "Litene" (turpmāk - filiāle "Litene").

Vizītes dienā Tiesībsarga biroja pārstāvji tikās ar filiāles "Litene" vadītāju J.Kļaviņu un citiem atbildīgajiem darbiniekiem. Vizītes laikā tika intervēti arī atsevišķi institūcijas klienti, lai noskaidrotu viņu viedokli par filiālē „Litene” sniegtajiem ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem.

Apmeklējot filiāli „Litene” īpaša uzmanība tika pievērsta jautājumiem par klientu tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību, klientiem sniegtajiem sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem, kā arī vispārējiem sadzīves apstākļiem institūcijā.

Valsts sociālās aprūpes centrs „Latgale” ir labklājības ministra pakļautībā esoša tiesās pārvaldes iestāde, kuras funkcijas, uzdevumus un tiesības nosaka Ministru kabineta

¹ Tiesībsarga likuma 11. panta 1. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=133535>

2009. gada 27. oktobra noteikumi Nr. 1240 "Valsts sociālās aprūpes centra „Latgale” nolikums”².

Filiāle "Litene" īsteno valsts politiku ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas jomā attiecībā uz pilngadīgām personām ar smagiem garīga rakstura traucējumiem - pirmās un otrās grupas invalīdiem.

Vizītes dienā filiālē "Litene" ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus saņēma 270 klienti - pilngadīgas personas ar smagiem un ļoti smagiem garīga rakstura traucējumiem, savukārt plānotais klientu vietu skaits ir 260. Tādējādi secināms, ka filiālē "Litene" pakalpojumus saņem lielāks klientu skaits, nekā to paredz institūcijas kopējā ietilpība. Filiāles "Litene" administrācija norādīja, ka jaunu klientu ievietošana institūcijā ir pārtraukta.

Tiesībsarga biroja pārstāvjiem tika sniegta informācija, ka filiālē "Litene" deinstitutionalizācijas projektā ir iesaistīti 20 klienti no 270 institūcijā dzīvojošiem klientiem. Tomēr saskaņā ar 14. septembrī Tiesībsarga birojam iesniegto papildu informāciju deinstitutionalizācijas projektā piedalās 19 klienti no visa kopējā klientu skaita.

Saskaņā ar starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos noteiktajiem principiem personas ar invaliditāti ir atzīstamas par īpaši aizsargājamām personu grupām³, kurai valstīm ir jānodrošina ne tikai pienācīgu dzīves līmeni un sociālo aizsardzību, personu vajadzībām atbilstošu pakalpojumu (sociālās aprūpes, sociālās rehabilitācijas pakalpojumu, veselības aprūpes, u.tml.) klāstu, bet arī privātās dzīves neaizskaramību un cieņpilnu attieksmi.

ANO Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām ir visaptverošs dokuments personu ar invaliditāti tiesību aizsardzībai, kura mērķis ir panākt esošo tiesību mehānismu efektīvu izmantošanu personu ar invaliditāti tiesību aizsardzībai un īstenošanai. Konvencija nosaka sfēras, kur nepieciešams veikt pielāgojumus, lai personas ar invaliditāti varētu realizēt savas tiesības, kā arī jomas, kurās ir jāstiprina viņu tiesību aizsardzība.

Norādāms, ka vizītes dienā Tiesībsarga biroja pārstāvji konstatēja vairāku cilvēktiesību standartu neievērošanu, kā arī Latvijas normatīvajos aktos noteikto principu pārkāpumus filiālē "Litene".

Starptautisko cilvēktiesību mērogā par vienu no pamatdokumentiem ir atzīstama Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām, kuru Latvijas Republikas Saeima ir ratificējusi 2010. gada 28. janvārī un Valsts prezidents 17. februārī izsludinājis likumu "Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām". Saskaņā ar minēto likumu šīs konvencijas ieviešanu Latvijā koordinē Labklājības ministrija, bet tās īstenošanu pārrauga Tiesībsarga birojs.

1. Tiesības uz pienācīgiem dzīves apstākļiem institūcijā⁴

[1.1.] Filiāles "Litene" klienti ir izvietoti divos korpusos un, saskaņā ar institūcijas administrācijas sniegto informāciju, vizītes dienā 1. korpusā ir izvietoti 172 klienti, bet 2. korpusā - 98 klienti.

² Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/200012-valsts-socialas-aprupes-centra-latgale-nolikums>

³ Eiropas cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, ANO Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām, Eiropas Sociālā Harta ar papildprotokoliem u.c.

⁴ Plašāks apraksts par sadzīves apstākļiem institūcijā pieejams pielikumā pievienotajā Biedrības "Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi" 2020. gada 19. oktobra "Atzinumā par ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojuma kvalitāti Valsts sociālās aprūpes centra "Latgale" filiālē "Litene"".

Tika konstatēts, ka filiāles “Litene” ēkā klientu vajadzībām atbilstoša vides pieejamība tiek nodrošināta tikai daļēji. Kaut gan institūcijas 1. korpusā ir ierīkots lifts un pacēlājs, kas paredzēts, lai atvieglotu klientu ar kustību traucējumiem pārvietošanās iespējas, tika novērots, ka pārsvarā visi klienti pārvietojas pa trepēm. Savukārt klienti, kuri nav spējīgi pārvietoties patstāvīgi, lielāko daļu sava laika pavada istabās vai arī savas nodaļas gaitenī.

Atsevišķu institūcijas telpu plānojums nav piemērots personām ar kustību traucējumiem, kas liedz ne tikai klientu patstāvīgu pārvietošanos visā institūcijas teritorijā, bet arī ierobežo viņu iespējas pilnvērtīgai sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu saņemšanai.

Rekomendācija: Aicinām veikt atbilstošus pasākumus un izvērtēt institūcijā esošo darba organizāciju, lai visas personas ar kustību traucējumiem un personas, kas pārvietojas riteņkrēslā, varētu regulāri doties pastaigās svaigā gaisā, pilnvērtīgi piedalīties institūcijas organizētajos pasākumos un saturīgi pavadīt brīvo laiku.

[1.2] Vizītes dienā tika novērots, ka klientiem pieejamās vietās (gaitēnos) nav nodrošināta dzeramā ūdens pieejamība. Dzeramais ūdens klientiem bija pieejams tikai virtuves telpās.

Konstatētie pārkāpumi:

- Klientiem nav nodrošināta vides pieejamība;
- Klientiem nav nodrošināta dzeramā ūdens pieejamība.

Kaut gan atsevišķās institūcijas klientu istabiņās uz nakts skapīšiem bija izvietotas krūzes ar dzeramo ūdeni, netika konstatēts, ka institūcijas darbinieki būtu mudinājuši dienas laikā klientus uzņemt nepieciešamo ūdens daudzumu. Līdz ar to pastāv riski, ka klientiem, kuri ikdienā lieto vairākus medikamentus, netiek nodrošināta pietiekama šķidruma uzņemšana, kas ne tikai negatīvi var ietekmēt viņu veselības stāvokli, bet arī veicināt organisma dehidratāciju.

Rekomendācija: Nodrošināt dzeramā ūdens pieejamību institūcijas koplietošanas telpās un gaitēnos. Papildus nodrošināt darbinieku atbalstu, lai visi klienti dienas laikā uzņemtu nepieciešamo dzeramā ūdens daudzumu.

ANO Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām pieejamība ir iekļauta kā viens no pamatprincipiem – ļoti svarīgs priekšnosacījums tam, lai personas ar invaliditāti varētu faktiski un līdztiesīgi īstenot savas pilsoniskās, politiskās, ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības.

2. Pārvietošanās brīvība

Izvērtējot filiālē “Litene” ieviesto kārtību sakarā ar ārkārtējiem pasākumiem Covid-19 izplatības novēršanai, Tiesībsarga biroja pārstāvji konstatēja, ka institūcijas administrācija ir noteikusi klientu pārvietošanās ierobežošanu - institūcijas klientiem ir aizliegts atstāt institūcijas teritoriju.

Saskaņā ar institūcijas darbinieku sniegto informāciju, kopš Latvijas Republikas Ministru kabinetā 12. martā izdotā rīkojuma Nr. 103 “Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu”, kam sekoja Veselības ministrijas un Labklājības ministrijas izdotie rīkojumi, institūcijas klientiem ārpus teritorijas ir atļauts pārvietoties tikai darbinieku pavadībā. Tika noteikta arī virkne ierobežojumu klientu saziņai ar piederīgajiem, kā rezultātā klienti ar saviem tuviniekiem var sazināties pārsvarā tikai telefoniski.

Nenoliedzami, ka visas personas, kuras saņem pakalpojumus ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās, ir uzskatāmas par vienu no augsta riska grupām masveida saslimstībai ar Covid-19. Tomēr, no cilvēktiesību viedokļa raugoties, ir svarīgi nodrošināt, lai jebkādi tiesību ierobežojumi, kas tiek piemēroti ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūciju klientiem saistībā ar Covid-19 izplatības novēršanu, būtu samērīgi un to rezultātā klientiem gan tiešā, gan arī netiešā veidā netiktu nodarīts kaitējums.

Konstatētie pārkāpumi:

- Tiek ierobežotas klientu tiesības uz brīvu pārvietošanos;
- Klientiem nav nodrošināta pilnvērtīga saskarsme ar piederīgajiem.

Akcentējams, ka visiem institūcijā noteiktajiem klientu tiesību ierobežojumiem ir jābūt ne tikai izskaidrotiem ikvienam klientam saprotamā veidā, bet arī pamatotiem uz objektīviem apsvērumiem. Turklāt svarīgi ir atcerēties par ikviena klienta individuālajām vajadzībām, nepieļaujot pārlietu klientu tiesību ierobežošanu, kas varētu radīt papildu konfliktsituācijas un arī grūtības komunikācijā ar klientiem un viņu tuviniekiem. Institūcijas klientu saziņas ar tuviniekiem pārtraukšana, ne tikai negatīvi ietekmēs personu garīgās veselības stāvokli, bet arī var veicināt esošo slimību

saasinājumu.

Rekomendācija: Neskatoties uz ārkārtējiem pasākumiem Covid-19 izplatības novēršanai, organizēt institūcijas klientiem iespēju pilnvērtīgai saziņai ar tuviniekiem un draugiem. Jebkādiem institūcijas noteiktajiem ierobežojumiem ir jābūt pamatotiem un katrs gadījums ir jāizvērtē individuāli.

ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām 20. pants nosaka, ka dalībvalsts veic efektīvus pasākumus, lai personām ar invaliditāti nodrošinātu individuālo pārvietošanos ar pēc iespējas lielāku personīgo patstāvību.

3. Tiesības netikt pakļautiem nežēlīgai, necilvēcīgai vai cieņu pazemojošai apiešanai un sodīšanas veidiem pārvietošanās brīvība

[3.1] Kaut gan filiāles “Litene” administrācija norādīja, ka institūcijā nav izveidota tā saucamā “slēgtā nodaļa”, Tiesībsarga biroja darbinieki pārliecinājās, ka 1. korpusa 1. stāvā esošajā nodaļā aprūpi un pakalpojumus saņem 74 klienti un nodaļas ārdurvis pastāvīgi tiek slēgtas. Tādējādi nodaļā dzīvojošiem klientiem bez personāla atļaujas ir liegta iespēja patstāvīgi atstāt telpas. Tikai daļa no šajā nodaļā dzīvojošajiem klientiem var doties pastaigās svaigā gaisā vai arī uz plānotajām nodarbībām, kas tiek nodrošināts tikai institūcijas darbinieku pavadībā.

Konstatētie pārkāpumi:

- Klientu tiesības un brīvība tiek ierobežoti, ieslēdzot viņus nodaļā;
- Apstākļi izolācijas telpās nav cilvēka cieņai atbilstoši – nav dušas un tualetes.
- Izolācijas laikā klientiem netiek piedāvātas jēgpilnas aktivitātes.

Rekomendācija: Izvērtēt klientu tiesību un brīvību ierobežojumu 1. korpusa 1. stāva nodaļā, nodrošinot visiem klientiem iespēju gan doties regulārajās pastaigās svaigā gaisā, gan pilnvērtīgi

piedalīties institūcijas organizētajos pasākumos un saturīgi pavadīt brīvo laiku.

[3.2] Saskaņā ar Veselības ministrijas un Labklājības ministrijas sniegtajām rekomendācijām filiālē “Litene” ir ierīkotas divas atsevišķas telpas (medicīniskie izolatori), kas ir paredzētas ar Covid-19 inficēto klientu izolācijai, lai novērstu inficēšanās draudus citiem klientiem un personālam.

Medicīniskās izolācijas telpas ir izvietotas institūcijas 2. stāvā, kur gaitenī ir arī citas telpas pa kurām pārvietojas institūcijas darbinieki un klienti. Izolācijas telpā vai blakus tai nav atsevišķas sanitārās telpas (tualetes, dušas un izlietnes).

Vizītes dienā medicīniskajā izolatorā atradās četri institūcijas klienti - trīs vīrieši un viena sieviete. Sarunās ar izolācijā ievietotajām personām tika noskaidrots, ka viņām netiek piedāvātas nekādas jēgpilnas aktivitātes laika pavadīšanai.

Rekomendācijas:

1. Nodrošināt institūcijā ierīkoto izolācijas telpu atbilstību visām nepieciešamajām higiēnas prasībām, tai skaitā, paredzot klientiem tualetes pieejamību jebkurā brīdī.

2. Nodrošināt izolācijā ievietotajām personām ikdienas pastaigas vai vingrošanu ārā (ja nav medicīnisku kontrindikāciju), kā arī jēgpilnas aktivitātes (lasīšana, TV, radio) un iespējas uzturēt kontaktu ar ārpusauli, lai kompensētu kaitīgo ilgtermiņa izolējošo iedarbību.

4. Personas privātās dzīves neaizskaramība

[4.1] Ņemot vērā, ka filiālē “Litene” plānotais klientu vietu skaits ir 260, bet kopumā pakalpojumus saņem 270 klienti, vizītes dienā institūcijā tika novērota klientu pārapdzīvotība.

Filiālē “Litene” ir samērā neliels 2-vietīgu un 1-vietīgu istabu skaits un pārsvarā klienti ir izvietoti 3-vietīgajās istabās. Norādāms, ka klientu izvietošana trīsvietīgajās istabiņās nespēj nodrošināt nepieciešamo komforta līmeni, īpaši situācijās, ja klientu gultas

Konstatētie pārkāpumi:

- Pārapdzīvotība klientu istabās;
- Klientu istabās nav nodrošināts privātums;
- Klientiem netiek nodrošināts privātums koplietošanas sanitārajaās telpās;
- Labierīcībās nebija tualetes podu sēdriņku un vāku.

atrodas cieši viena blakus otrai un klientiem ikdienas dzīvē nav nodrošināts nepieciešamais privātums.

No starptautisko cilvēktiesību viedokļa raugoties, vispārējiem sadzīves apstākļiem institūcijā ir jābūt ne tikai higiēnas prasībām atbilstošiem, bet arī tādiem, kas nepieļauj pārapdzīvotību istabās, tādējādi nodrošinot nepieciešamo komforta līmeni ikvienam istabas klientam.

Vienlaikus nav pieļaujama arī situācija, ka vairāki klienti, kuri veselības stāvokļa vai citu iemeslu dēļ nav spējīgi iekārtot savas istabas

personalizēti, mājīgi un vizuāli pievilcīgi, ir spiesti dzīvot telpās, kas līdzinās ārstniecības iestāžu vai kopmītnes telpām.

Rekomendācijas:

1. Nodrošināt institūcijas klientiem lielāku dzīvojamo platību, izmitinot istabās iespējami mazu klientu skaitu, tādējādi ievērojot klientu tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību.
2. Nodrošināt klientiem nepieciešamo atbalstu dzīvojamo istabu individualizēšanā, tādējādi veidojot tīkamu mikrovidi visā institūcijā.

[4.2] Vizītes laikā tika konstatēts, ka filiāles “Litene” 1. korpusā, kur dzīvo 172 klienti (1. stāvā – 74 klienti un 2. stāvā – 98 klienti), nav nodrošināts pietiekošs koplietošanas sanitāro telpu skaits. Saskaņā ar institūcijas darbinieku sniegto informāciju, klientu personīgās higiēnas nodrošināšanai 1. stāva nodaļā tiek izmantota tikai viena koplietošanas sanitārā telpa, kurā ir divas dušas kabīnes un viena vanna⁵.

Papildus tika secināts, ka ne visas klientu labierīcības ir funkcionāli aprīkotas atbilstoši higiēnas prasībām. Atsevišķās klientu labierīcībās nebija tualetes poda sēdriņķis vai vāks.

Rekomendācijas:

1. Nodrošināt institūcijas 1. korpusa klientiem atbilstošu koplietošanas sanitāro telpu skaitu un regulāras iespējas personīgās higiēnas nodrošināšanai.
2. Nodrošināt visās labierīcībās attiecīgu sanitāri-higiēnisku aprīkojumu, tādējādi ievērojot ne tikai normatīvajos aktos noteikto prasību izpildi, bet arī cilvēka cienīgu attieksmi pret klientu privātumu.

Detalizēti secinājumi par filiāles “Litene” klientiem piedāvāto ikdienas aktivitāšu un nodarbību klāstu, saturīga brīvā laika pavadīšanas iespējām, ēdināšanas procesu, personīgās higiēnas iespējām, kā arī sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas nodrošināšanu ir sniegti Biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” 2020. gada 19. oktobra “*Atzinumā par ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojuma kvalitāti Valsts sociālās aprūpes centra “Latgale” filiālē “Litene”*” (pievienots pielikumā).

⁵ Normatīvais regulējums paredz, ka pieaugušo sociālās aprūpes institūcijā uz 20 personām jābūt vienai koplietošanas sanitārai telpai. Ministru kabineta 2000. gada 12. decembra noteikumu Nr. 431 “Higiēnas prasības sociālās aprūpes institūcijām” 1. pielikums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=13628>

Aicinu filiāles “Litene” un Valsts sociālās aprūpes centra „Latgale” administrāciju nodrošināt arī minētajā dokumentā sniegto rekomendāciju izpildi un konstatēto risku novēršanu.

Lai nodrošinātu filiālē “Litene” sniegto ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu atbilstību cilvēktiesību standartiem, lūdzu institūcijas administrāciju un tās darbu kontrolējošās un uzraugošās institūcijas (Labklājības ministriju un Valsts sociālās aprūpes centru „Latgale”) nekavējoši veikt visas nepieciešamās darbības sniegto rekomendāciju ieviešanai.

Par tiesībsarga rekomendāciju izpildi un plānotajām aktivitātēm to izpildei (t.sk. norādot konkrētu laika periodu, kurā paredzams izpildīt sniegtās rekomendācijas) lūdzu informēt līdz 2020. gada 1. janvārim.

Pateicos par vizītes laikā sniegto informāciju un sadarbību ar Tiesībsarga biroja pārstāvjiem.

Pielikumā: Biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” 2020. gada 19. oktobra “Atzinuma par ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojuma kvalitāti Valsts sociālās aprūpes centra “Latgale” filiālē “Litene”” kopija uz 17. lpp.

Ar cieņu
Tiesībsargs

Juris Jansons